

William Jaworski: Philosophy of Mind. A Comprehensive Introduction

Malden - Oxford: Wiley-Blackwell, 2011, 411 pp.

Vo filozofii mysle sú všetky súčasné teórie podmienené a ovplyvnené karteziánskym dualizmom. Tento prístup sa snaží prekonať William Jaworski svojou knihou z filozofie mysle, ktorá sa sústreďuje na problém mysle a tela. Ostatnými časťami z filozofie mysle, čiže vedomím, mentálnou reprezentáciou, filozofiou psychológie a neurovied a teórie ľudských skutkov sa zaoberá iba okrajovo, nakoľko pomáhajú vysvetľovať pojmy zo vzťahu mysle a tela. Jaworski chápe danú knihu ako vysokoškolskú učebnicu, čomu je prispôsobený aj jej jazyk a štýl. Jaworski nielen predstavuje jednotlivé teórie, ale spomína aj námietky a protinámietky. Celé dielo má jasný argumentačný štýl. Jaworski sa nielen netají svojím názorom, ale ho aj favorizuje, a tým je hylemorfizmus. Ide o teóriu zavedenú Aristotelom, ktorá bola vplyvom kartezianizmu a rozvoja prírodných vied v 17. storočí zatlačená do úzadia. Jaworski ju oprašuje, ale tak majstrovsky, že dokonca je podľa neho v lepšom súlade so súčasnými poznatkami prírodných vied, psychológie a kognitívnych vied ako ostatné teórie. Kniha sa skladá z 11 kapitol. Prvé dve sa zaoberajú všeobecným predstavením teórií vzťahu mysle a tela a charakterizovaním mentálnych a fyzikálnych fenoménov a pojmov. V ďalších kapitolách Jaworski predstavuje jednotlivé teórie, ich rozšírenie, vplyv, kritické námietky a odpovede na ne. Škoda, že vydavateľstvo nezaradilo do tlačenej verzie aj 12. a 13. kapitolu, v ktorej sa Jaworski zaoberá osobami a slobodnou voľbou. Tie sa dajú stiahnuť zo stránky vydavateľstva v elektronickej podobe, ale uberajú tým celistvosti knihy. V každej kapitole dáva autor na jej začiatku stručný prehľad, potom rozvádza jednotlivé myšlienky a argumenty, námietky a odpovede na ne, potom prináša ďalšiu komentovanú odporúčanú literatúru k daným témam a poznámky. Kniha je obohatená aj schémami a náčrtmi. Autor má dobre premyslenú stavbu celej knihy, jednotlivé teórie vie podať voľným, ale presným štýlom, často vo forme argumentov vyjadrených v jednotlivých premisách a záveroch. V tejto recenzii stručne predstavím knihu podľa kapitol a podrobnejšie sa budem venovať desiatej a jedenástej kapitole, nakoľko sú to nové pohľady vo filozofii mysle.

V prvej kapitole predstavuje stručne a schematicky jednotlivé teórie, čo znázorňuje aj v prehľadnej tabuľke, pričom svoje vlastné delenie aj dobre zdôvodňuje. Teórie vzťahu mysle a tela rozdeľuje na monizmus, dualizmus a neštandardné teórie. Monizmus, ktorý uznáva iba jeden druh vecí, rozlišuje na idealizmus, neutrálny monizmus a fyzikalizmus. Fyzikalizmus rozlišuje na eliminatívny, reduktívny a nereduktívny. Reduktívny fyzikalizmus delí na behaviorizmus a teórie identity. Nereduktívny fyzikalizmus člení na anomálny monizmus, realizačný fyzikalizmus a supervenienčný fyzikalizmus. Dualizmus rozlišuje na substančný dualizmus a teórie duálnych atribútov. Teórie duálnych atribútov člení na organizmické a neorganizmické. Organizmické delí na emergentizmus a epifenomenalizmus. Neštandardné teórie vzťahu mysle a tela rozčleňuje na pesimizmus, inštrumentalizmus a hylemorfizmus. Grafickým znázornením Jaworski približuje vzťahy medzi mentálnymi a fyzikálnymi vlastnosťami v jednotlivých teóriách. Samotné rozlíšenie reality na dve sféry, mentálnu a fyzikálnu, je dedičstvom Descarta, ako to približuje v druhej kapitole. Ním je zapríčinený aj súčasný omyl vo filozofii mysle, že mentálne vylučuje fyzikálne a opačne. Súkromné chápanie mentálnych javov je založené na autorite prvej osoby, subjektívite a fenomenálneho vedomia založeného na kváliách.

V tretej kapitole predstavuje substančný dualizmus pomocou modálneho argumentu, ktorý apeluje na možnosť jestvovania osôb bez tela. Potom predstavuje problém iných myslí, námietky proti substančnému dualizmu a problém interakcie medzi myslou a telom, pričom predstavuje aj paralelizmus a okazionalizmus. Jaworski podrobnejšie predstavuje tie teórie, ktoré sú v súčasnosti najviac rozšírené, alebo ktoré sú také nové, že ich treba podrobnejšie predstaviť. Preto najviac pozornosti venuje fyzikalizmu, najmä nereduktívnemu, ako aj hylemorfizmu. Vo štvrtej kapitole predstavuje fyzikalistický svetonázor. Ten tvrdí, že všetko sa dá opísať a vysvetliť fyzikou. Predstavuje jeho motiváciu, argumenty zaň. Spomedzi argumentov proti fyzikalizmu sa podrobnejšie venuje Jacksonovmu argumentu poznania, argumentom absentujúcich a invertných kválií. Tie spočívajú na predpoklade fenomenálneho vedomia. Jaworski predstavuje aj ich alternatívne teórie, reprezentačnú teóriu, teóriu vyššieho rádu a sensorimotorickú teóriu vedomia, ktoré sa dajú ľahšie prepojiť s fyzikalizmom. Argumenty proti fyzikalizmu na základe kválií a odpovede fyzikalizmu zostávajú

podľa Jaworského kontroverzné. Jaworski podrobne predstavuje v piatej kapitole reduktívny a v šiestej nereduktívny fyzikalizmus. V rámci nereduktívneho fyzikalizmu približuje argument mnohonásobnej realizovateľnosti, Turingov test, argument čínskej izby, Kimovu trilemu, argument exkluzívnosti. V siedmej kapitole predstavuje eliminatívny fyzikalizmus, inštrumentalizmus a anomálny monizmus. V ôsmej kapitole predstavuje teórie duálnych atribútov. Viac pozornosti venuje epifenomenalizmu a emergentizmu. Podrobnejšie sa venuje Denettovmu argumentu proti kváliám a Wittgensteinovmu argumentu súkromného jazyka. V deviatej kapitole predstavuje Jaworski idealizmus, neutrálny monizmus a pesimizmus. Podrobnejšie predstavuje ontologický idealizmus Berkeleya, neutrálny monizmus Russella a pesimizmus McGinna.

V desiatej kapitole Jaworski predstavuje hylemorfizmus všeobecne a v jedenástej v aplikácii na filozofiu mysle. Hylemorfizmus tvrdí, že všetko sa skladá z matérie a formy, čiže z materiálnych častíc organizovaných v určitej podobe alebo štruktúre. Okrem fyzikálnych vlastností pripúšťa aj existenciu emergentných vlastností. Emergentné vlastnosti nepredstavujú sily. Hylemorfizmus zastáva kauzálny pluralizmus na základe explanačných vzťahov, medzi ktorými sú najdôležitejšie racionálny a mechanistický. Fyzikalizmus chce všetky vysvetliť fyzikou. Avšak neurovedci a biológovia to popierajú. Bechtel, Sommerhoff a Mayr tvrdia, že fyzikálne vedy nedokážu vysvetliť komplex živých systémov. Ich spôsob organizácie je nový. Preto je hylemorfizmus v lepšom súlade s prírodnými vedami ako fyzikalizmus. Hylemorfizmus tvrdí, že každý biologický druh má špecifický spôsob organizácie matérie. Hlavný argument za hylemorfizmus je podľa Jaworského induktívny. Prvý krok obhajuje štruktúru ako neredukovateľný ontologický princíp. Druhý krok tvrdí, že hylemorfizmus je lepším vysvetlením ako emergentizmus, ktorému je blízky, lebo je v lepšom súlade s prírodnými vedami. Podľa emergentizmu totiž mentálne fenomény emergujú z fyzikálnych a majú vlastnú silu, ale účinkovaním porušujú kauzálnu uzavretosť sveta. Hylemorfické chápanie mysle popiera obraz vnútorného sveta mentálnych javov. Mentálne stavy sú podľa hylemorfizmu esenciálne vtelené. Dichotómia mentálneho a fyzikálneho je iba logickou konštrukciou. Ľudské súcno je psychofyzickým celkom. Jadrom hylemorfickej teórie mysle je tvrdenie, že vnemy, city, myšlienky, skutky a iné psychologické javy sú komplexom správania

sociálnej a environmentálnej interakcie. To zodpovedá aj charakteristike emócií psychológom Ekmanom. Hylemorfická teória mysle popiera obraz vnútornej mysle. Naše skúsenosti sú vzory interakcie so svetom a inými individuami. K iným mentálnym stavom máme priamy prístup, aj keď v ich interpretácii sa niekedy môžeme mýliť. Presvedčenia a túžby sú externalistické, závisia od sociálneho a environmentálneho okolia. Vedomie možno vysvetliť senzomotoricky. To je v súlade s názorom kognitívnych vedcov Myina a O'Regana, podľa ktorých skúsenosť vnímania nepozostáva v detailnej internej reprezentácii prostredia, ale v sérii vzoriek z prostredia získaných interakciou. Vnímanie a halucinácie nie sú špecifickými časťami jedného mentálneho stavu (disjunktivizmus). Psychologický jazyk s psychologickými predikátmi nie je teoretickým jazykom, ale je vzorom sociálneho a environmentálneho správania. Podobá sa to teórii učenia sa jazyka deťmi sociálnou interakciou podľa psychológa Tomasella. Hylemorfizmus sa podobá behaviorizmu. Rozdiel je v tom, že behaviorizmus zastáva fyzikalizmus, hylemorfizmus nie. Aj samotné správanie chápu hylemorfisti širšie ako behavioristi. Behavioristi chápu správanie ako telesný pohyb, hylemorfisti k nemu pridávajú ešte sociálnu a environmentálnu interakciu. Názory Wittgensteina z Filozofických skúmaní viacerí chápali ako behaviorizmus, ale podľa Jaworského je v nich Wittgenstein blízko hylemorfizmu. Tak napríklad § 244 z Filozofických skúmaní podáva vyjadrenie vzoru psychologického jazyka (Wittgenstein 1979, 121). Podľa mňa podobne chrobáka v škatuli z § 293 Filozofických skúmaní, ktorého druhý nevidí (Wittgenstein 1979, 133-134), možno chápať aj ako kritiku karteziánskeho dualizmu. Chrobák v škatuli predstavuje totiž dve substancie. Primárnym cieľom Wittgensteina vo Filozofických skúmaniach je poukázať na novú interpretáciu významu. To, na čo referuje daný význam, závisí od kontextu.⁴ Podľa argumentu súkromného jazyka nemôže byť jazyk, ktorý referuje na subjektívne javy, napríklad subjektívnu bolesť, súkromný, lebo jazyk musí byť verejný. Jaworski je skeptik ohľadom existencie kválie, čo vyplýva aj z jeho charakteristiky hylemorfizmu. Podľa hylemorfistov každý skutok má viacero rovín s rozličnými kauzálnymi faktormi. Je to racionálna ro-

⁴ Pripájam sa k takejto interpretácii von Savignyho. Podľa von Savignyho Wittgenstein v §293 nepodáva nijakú novú myšlienku, len dôraznejšie predstavuje názory z § 289-290 (von Savigny 1994, 349-350).

vina, aj nižšia rovina. Podmienky vyššej roviny závisia od podmienok nižšej roviny, ale nie deterministicky. Dôsledkom hylemorfizmu je aj nekonzistentnosť substančného dualizmu. Podľa hylemorfizmu nemôže jestvovať psychologické netelesné súcno. Vplyv karteziанизmu sa ukazuje aj na interpretácii samého Aristotela. V nedávnej dobe bola Aristotelova psychológia interpretovaná ako dualizmus (Howard Robinson, Barnes), teória identity (Slakey), funkcionalizmus (Wilkesová), paralelizmus (G. R. T. Ross), panpsychizmus (Burnyeat), niečo medzi inkoherentnosťou a nereduktívnym fyzikalizmom (Bernard Williams). Tieto interpretácie sú podľa Jaworského pomýlené, lebo sú ovplyvnené súčasným postkarteziánskym myslením. Podľa hylemorfizmu sú materiálne prvky a spôsob organizácie dve strany jednej mince, ktoré nemožno oddeliť. Samotné zdôvodnenie hylemorfizmu však Jaworski už prináša iba opisne, bez presnej formulácie premís. Práve tu, kde by sa to najviac žiadalo, čo by malo byť ako čerešnička na torte, akoby už ustal vo svojej precízności. Ak je tento argument induktívny, tak je iba pravdepodobný a môže byť prekonaný. Jaworski podobne argumentuje aj v závere, kde tvrdí, že ak sú jeho teórie v súčasnosti v súlade s poznatkami prírodných vied, tie môžu byť falzifikované, čo môže postihnúť aj jeho teórie. Niektoré časti má Jaworski slabšie vypracované, napríklad kauzálny pluralizmus. Časť z toho podrobnejšie vysvetľuje v diele venovanom mentálnej kauzalite (Jaworski 2006). Podľa neho tak pri ľudskom skutku účinkujú mentálne stavy, ale nie fyzikálne, ktoré ich iba realizujú.

Knihu Jaworského vhodne dopĺňa slovník významných pojmov, vecný a menný index. Jaworského kniha nám môže pripadať ako provokácia, ako prístup, ktorý obracia naruby to, čo sa tu doteraz používalo. Prináša nový prúd do vôd filozofie mysle spútaných karteziánskym dedičstvom, z ktorého sa doteraz nedokázala oslobodiť. Nový nie je hylemorfizmus, ale podrobne vypracovaná aplikácia vo filozofii mysle, ktorej určité prvky môžeme nájsť u J. Haldana, v dialógu so súčasnými poznatkami prírodných vied, kognitívnych vied a psychológie. Niektoré tvrdenia Jaworského znejú na prvý pohľad veľmi provokatívne, napríklad tvrdenie, že k mysli druhého máme priamy prístup. Ale Jaworski aj zdôvodňuje svoj názor a zároveň aj vyvracia predpoklady opačného názoru. Novosť Jaworského spočíva v tom, že tvrdenia, predpoklady a implikácie hylemorfizmu zdôvodňuje jazykom analytickej filozofie, novými termínmi a postupmi, čím prináša nový pohľad

na staré riešenie. Mne jeho riešenie pripadá veľmi inšpiratívne. Aj preto, lebo sám preferujem hylemorfizmus. Už za to si zaslúži pochvalu. Aj keď tým ešte nie je vylúčený omyl v jeho tvrdeniach.

Peter Volek

Literatúra

JAWORSKI, W. (2006): Mental Causation from the Top-Down. *Erkenntnis* 65, 277-299.

VON SAVIGNY, E. (1994): *Wittgensteins „Philosophische Untersuchungen. Ein Kommentar für Leser. Bd. I. Abschnitte 1 bis 315.* Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2. völlig überarbeitete und vermehrte Auflage.

WITTGENSTEIN, L. (1979): *Filozofické skúmania.* Bratislava: Pravda.

Leon Horsten: The Tarskian Turn. Deflationism and Axiomatic Truth

Cambridge (Mass.) - London: The MIT Press 2011, 165 stran

V 80. letech 20. století začalo pozvolně docházet k poměrně značné proměně logicko-filosofického zkoumání pojmu pravdy. Ještě po další dvě dekády se však zdálo, že podobně jako dříve v 70. letech je dominantní otázkou to, zda tou pravou logickou teorií pravdy je teorie pravdy vyvedená v trojhodnotové logice, parakonzistentní logice anebo třeba revizní teorie, tedy nějaká *sémantická teorie pravdy*. Proto se jevilo být něčím okrajovým, když Feferman, Friedman a Sheard, Cantini, Halbach či Horsten pracovali (krom jiného) na axiomatizaci Kripkeho trojhodnotové teorie pravdy.

Ve skutečnosti tito autoři, zvláště pak ti záhy níže jmenovaní, odmítli starou otázku po hledání pravé *sémantické teorie pravdy* a nastolili celkově jiný přístup k věci. Začali zkoumat logické teorie pravdy v užším smyslu. Neptají se na otázku pravdivosti, její podstaty či definice, zabývají se jen *axiomatickými teoriemi pravdy*.

Oněmi koryfeji nového přístupu k pravdě jsou v současnosti členové skupiny Luxemburger Zirkel, jmenovitě Volker Halbach, Leon Horsten, Hannes Leitgeb a Philip Welch. První dva jmenovaní již vydali každý svou autorskou monografii. Zatímco Halbach se v objemné kni-